

PROPEDEUTYKA KSZTAŁCENIA NA ODLEGŁOŚĆ

[W opracowaniu wykorzystano, w ramach cytowanych skrótów, materiały zawarte w publikacji: Wiesław Przybyła i Magdalena Ratalewska, 2012, *Poradnik dla projektujących kursy e-learningowe*, Krajowy Ośrodek Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa]

Pojęcia i zagadnienia kluczowe

Distance learning – uczenie się na odległość pozbawione bezpośredniego kontaktu nauczyciela i ucznia (uczniów). Realizowane jest za pośrednictwem różnorodnych mediów przekazu: korespondencyjnie, przekaz radiowy lub telewizyjny, przez fizyczne nośniki informacji (analogowe kasety i płyty, jak i nośniki cyfrowe), przekaz przez sieć komputerową. Synonim pojęć **nauczanie na odległość** i **kształcenie na odległość**.

E-learning, inaczej **e-nauczanie** to forma uczenia się i nauczania, w której kontakt ucznia z nauczycielem i innymi uczniami oraz materiałami dydaktycznymi odbywa się za pośrednictwem Internetu. Jest to **edukacja zdalna**, niezapośredniczona przez fizyczne kontakty typu twarzą-w-twarz. Może jednak (choć nie jest to konieczne) obejmować komunikację na odległość w trybie synchronicznym (np. rozmowa audio lub/i wideo). Wykorzystuje różnorodne technologie informatyczno-komunikacyjne.

UWAGA: **nauczanie na odległość** zakłada brak bezpośredniego kontaktu typu uczeń-nauczyciel. Gdy tego rodzaju kontakt występuje i jest realizowany przez sieć w trybie bezpośrednim i jednoczesnym (synchronicznym) wówczas mamy już do czynienia z kształceniem/nauczaniem realizowanym przez Internet, gdzie zastosowane techniki i rozwiązania technologiczno-informatyczne stają się specyficzną alternatywą dla miejsca, które jest klasą czy bezpośredniego spotkania dwóch lub więcej uczestników.

Proces dydaktyczny realizowany przy współdziałaniu technik komputerowo-sieciowych może być m.in. realizowany jako:

Nauczanie hybrydowe (mieszane) – realizowane jest w różnych częściach w sposób tradycyjny, jak i w sposób sieciowy (nauczanie stacjonarne w połączeniu z nauczaniem zdalnym).

E-learning – proces w całości realizowany z wykorzystaniem technik sieciowych.

Nauczanie mobilne (mobile learning) – to w zasadzie specyficzna forma e-learningu wykorzystująca w przeważającej mierze urządzenia **niestacjonarne** (smartfony, tablety itp.).

Nauczanie tego rodzaju bywa także ujmowane w oparciu o istniejący **zakres interaktywności** kontaktów między stronami tego procesu. Wyróżnić można tu zatem sposób realizacji nauczania bazujący na:

- ✚ Współpracy opartej na dominującym wykorzystaniu **materiałów dydaktycznych dostępnych w sieci**. Ten rodzaj uczenia się w zasadzie w pełni zawiesza bezpośrednie kontakty między stronami. Wymaga bardzo silnej automotywacji, systematyczności i sumienności uczących się. Uczniów nie jest motywowany ani przez nauczyciela, ani przez innych uczestników procesu dydaktycznego – uczy się całkowicie samodzielnie.

- ✚ **Kursy e-mentorskie** – przeważająca część aktywności uczestnika zajęć polega na pracy z zastanym materiałem dydaktycznym. Uczeń realizuje poszczególne zadania, samodzielnie poszukuje odpowiedzi na pytania problemowe, wykonuje ćwiczenia interaktywne, zadania z gotową odpowiedzią czy rozwiązuje testy sprawdzające. Kluczową kwestią jest tutaj **możliwość uzyskania pomocy nauczyciela** (mentora). Taka pomoc może przyjmować postać indywidualnych konsultacji na czacie, wideokonferencji czy na forum pytań i odpowiedzi. Nauczyciel pełni w tym przypadku funkcję konsultacyjną, pomocniczą – nie kieruje procesem dydaktycznym, nie sprawdza na bieżąco zadań, nie przypomina o terminach itp. Komunikacja ma tu charakter asynchroniczny.
- ✚ **Kursy z nauczycielem odbywające się w grupach** (klasy wirtualne) - podstawowa kontrola nad przebiegiem procesu dydaktycznego należy tu do nauczyciela, który przypomina o terminach, konstruuje zadania i stawia pytania dyskusyjne, sprawdza prace, na bieżąco udziela pomocy itp. Część zaangażowania nauczyciela ma charakter synchroniczny, w szczególności jeśli towarzyszą temu bezpośrednie działania komunikacyjne. Dużą część zdalnego procesu dydaktycznego mogą stanowić działania grupowe (dyskusja na forum, czaty, webcasty, realizacja grupowych projektów), jednakże uczniowie nadal pracują również indywidualnie.

Zalety i ograniczenia e-learningu

Do zalet kształcenia na odległość zalicza się najczęściej:

- ✚ **Elastyczność i mobilność** – możliwość prowadzenia procesu dydaktycznego w dowolnym miejscu i dowolnym czasie.
- ✚ Praktyczny **brak ograniczeń terytorialnych** – kształcenie tego rodzaju daje możliwość uczestniczenia w edukacji organizowanej przez nauczycieli, szkoły, uczelnie zlokalizowane w dowolnym miejscu na świecie. Nauczyciel może efektywnie prowadzić zajęcia, znajdując się w dowolnym miejscu świata bez bezpośredniego kontaktu z uczniami. Tego rodzaju przełamanie bariery przestrzennej jest także wskazane dla uczniów, którzy z różnych powodów nie mogą owej bariery pokonać.
- ✚ Potencjalna **możliwość lepszego i bardziej efektywnego zarządzania czasem** nauki i pracy, jak również czasem wolnym – uczniowie i nauczyciele z ograniczoną – z jakichkolwiek powodów – mobilnością mogą uczestniczyć w kursie zdalnym nie opuszczając domu i środowiska rodzinno-opiekuńczego.
- ✚ Potencjalnie **szerszy dostęp do wiedzy** – uczestnictwo w zdalnym nauczaniu umożliwia uczniom pełniejsze wykorzystanie bogatych internetowych zasobów informacyjnych – czy to tych wskazanych przez nauczyciela, czy też samodzielnie znalezionych.
- ✚ **Możliwość indywidualizacji tempa i sposobu nauki** – szczególnie gdy realizowane jest ona w trybie asynchronicznym – uczącego obowiązują terminy realizacji zadań, rozwiązania testów, ale poza tym może w dowolny sposób zarządzać swoim procesem uczenia.
- ✚ Niejako przy okazji nauczanie tego rodzaju wzmaga **rozwój kompetencji w zakresie** technologii informatyczno-komunikacyjnych, zapobiega do pewnego stopnia wykluczeniu cyfrowemu oraz motywuje nauczycieli do rozwijania kompetencji w tym zakresie i podnoszenia kwalifikacji.

Do potencjalnych wad czy ograniczeń tej formy nauczania i uczenia się zwykle zaliczamy:

- ✚ **Pośredni, realizowany najczęściej w formie pisemnej kontakt** uczestników procesu dydaktycznego – zwiększa to prawdopodobieństwo powstawania zakłóceń komunikacyjnych i zwiększa trudność w ich wyjaśnianiu. E-learning ogranicza liczbę komunikatów niewerbalnych, będących ważnym źródłem informacji – zarówno w obszarze zaangażowania uczących się, ich postaw, emocji czy chociażby braku zrozumienia instrukcji, jak i informacji zwrotnych ze strony nauczyciela.
- ✚ **Trudności w utrzymaniu stałej aktywności uczestników zajęć zdalnych** – brak bezpośredniego kontaktu między nauczycielem a uczniem powoduje niekiedy spadek samooceny czy zniechęcenie. Niewłaściwe zaplanowanie pracy własnej przez uczniów skutkuje często narastaniem stresu, poczuciem izolacji i pojawianiem się sytuacji kryzysowych, utrudniających przyswojenie i nadrobienie materiału. U nauczycieli w takiej sytuacji narasta stres wywołany przez brak aktywności ucznia podczas zajęć.
- ✚ **Trudność w utrzymaniu odpowiedniej motywacji do nauki** – motywowanie do nauki jest jednym z głównych i najtrudniejszych zadań nauczycieli pracujących w tym trybie.
- ✚ **Istnienie barier technologicznych** – z jednej strony dotyczą one warsztatu technicznego i technologiczno-informatycznego polskich placówek oświatowych oraz ograniczeń w wyposażaniu nauczycieli przez te placówki w sprzęt do pracy zdalnej. Z drugiej strony, mamy do czynienia z bardzo różnym zakresem zasobów komputerowych i kompetencyjnych, którymi są w stanie dysponować uczniowie w swoim środowisku rodzinno-opiekuńczym.
- ✚ **Plagiaryzm** – udział w zdalnym procesie dydaktycznym ułatwia pracę niesamodzielną.
- ✚ **Duży nakład pracy** przy przygotowaniu materiałów do nauczania zdalnego.
- ✚ **Konieczność posiadania różnorodnych i złożonych kompetencji** w zakresie przygotowania wartościowych materiałów dydaktycznych, które mogą w bezpośredni sposób być wykorzystane w ramach zastosowań nowoczesnych systemów komunikacji komputerowo-sieciowej.

E-learning to:

- ✚ Wirtualne środowisko nauki i komunikacji.
- ✚ Stały dostęp do bieżących informacji.
- ✚ Współpraca i komunikacja uczestników procesu kształcenia.
- ✚ Wielość form, metod oraz kanałów przekazu i treści (najpowszechniejsze jest kształcenie mieszane).
- ✚ Rozpoznanie, aktywizacja i możliwość wykorzystania potencjału wszystkich uczestników procesu kształcenia (także nauczycieli).
- ✚ Różnorodne narzędzia: fora, czaty, tablice wirtualne, współdzielone zasoby, podcasty, wideokonferencje, testy, blogi, itd.

Dlaczego warto stosować zdalne nauczanie

- ✚ Ta forma kształcenia daje uczniowi dogodnie możliwości podnoszenia własnych kwalifikacji oraz podnosi kwalifikacje nauczycieli.
- ✚ Szkoła ma możliwość udostępnienia swojej oferty większej rzeszy zainteresowanych.

- ✚ Nauka on-line ułatwia późniejsze wykorzystywanie nowoczesnych technologii w codziennej pracy i nauce – zarówno uczniom, jak i nauczycielom.
- ✚ Jest przystępną formą zdobywania wiedzy – dostęp do technologii informacyjnych jest coraz bardziej powszechny.
- ✚ Zapewnia wygodę i elastyczność uczenia się oraz nauczania.
- ✚ Uczy racjonalnego i efektywnego zarządzania czasem – zarówno uczniów, jak i nauczycieli.
- ✚ Jest atrakcyjnym, interaktywnym sposobem uczenia się i nauczania.
- ✚ Pozwala na samodzielny wybór trybu nauki.
- ✚ Uczy umiejętności pracy zarówno indywidualnej, jak i zespołowej.
- ✚ Jest efektywnym sposobem nauczania, prowadzącym do rzeczywistego przyrostu wiedzy i umiejętności.

Praktyka wskazuje, że w ramach kształcenia na odległość potrzeby uczniów w odniesieniu do przygotowywanych zasobów dydaktycznych kierują się w stronę:

- ✚ Precyzyjnie określonych reguł pracy na platformie e-learningowej, przede wszystkim zasad zaliczania przedmiotu/kursu, komunikacji, terminów, sposobu oceniania jego aktywności i wykonanych zadań.
- ✚ Takiego układu materiałów, który zapewni właściwy odbiór treści i intuicyjną nawigację.
- ✚ Właściwie dobranej objętości materiałów – dostosowanej do możliwości percepcyjnych, przewidzianego czasu realizacji zagadnienia czy specyfiki przedmiotu.
- ✚ Elastycznych terminów realizacji zadań i innych elementów wpływających na ocenę.
- ✚ Wsparcia technicznego.
- ✚ Stałego kontaktu z osobami pełniącymi funkcje w procesie dydaktycznym.

Równie istotne są oczekiwania ucznia wobec nauczyciela odgrywającego kluczową rolę w kształceniu na odległość. Twój uczeń oczekuje:

- ✚ Stałego i szybkiego kontaktu z prowadzącym zajęcia e-learningowe.
- ✚ Motywowania przez nauczyciela do nauki.
- ✚ Aktywnej postawy na platformie e-learningowej, zaangażowania.
- ✚ Nauczyciela, którego aktywność przełoży się na efekty pracy uczniów.
- ✚ Dostarczania przydatnej informacji zwrotnej.
- ✚ Umiejętnego przekazu wiedzy.
- ✚ Indywidualnego podejścia do każdego podopiecznego.
- ✚ Budowania więzi w wirtualnej społeczności uczących się poprzez przyjazne wsparcie, życzliwość, osobiste walory komunikacyjne nauczyciela.

Zwróć uwagę, iż kształcenie na odległość opiera się na kilku zasadach, które w dużej mierze stanowią o jego skuteczności:

- ✚ Uczeń uczy się wtedy, kiedy ma czas i odczuwa potrzebę rozwiązania problemu lub problem dotyczy znanej mu rzeczywistości.
- ✚ Zdobywana wiedza ma bezpośrednie zastosowanie w praktyce.
- ✚ Uczeń nie jest pozostawiony sam sobie – jego praca polega na współpracy z innymi – uczę się sprawniej, kiedy mogę poznawać rady i poglądy innych tak, bym nie musiał wyważać wcześniej przez kogoś otwartych drzwi.
- ✚ Nauczyciel ma obowiązek nie tylko weryfikacji wiedzy ucznia, ale także stałego motywowania i aktywizowania go do nauki – uczę się, bo wiem, że mój nauczyciel nie tylko mnie ocenia, ale wspiera i rozumie moje potrzeby.
- ✚ Nauka opiera się na wymianie poglądów z innymi uczestnikami – komunikuję się, bo chcę się dowiedzieć czegoś nowego i poznać opinię innych osób.

Uniwersalne zasady dydaktyczne, których spełnienie winno cechować właściwie zaplanowane e-nauczanie:

- ✚ Motywowanie ucznia – zaprojektuj scenariusz tak, by proponowane zasoby i aktywności przyciągały i podtrzymywały uwagę uczącego się, np. poprzez animacje, stymulatory graficzne, dźwiękowe, ale także poprzez stawianie prowokujących kwestii.
- ✚ Informacja o przewidywanych i wymaganych treściach kształcenia – precyzyjnie określ, jakie zagadnienia winny być opanowane przez ucznia; typowa forma tej prezentacji to: „Po ukończeniu tej lekcji będziesz potrafił...”.
- ✚ Nawiązanie do poznanej wcześniej wiedzy – ta zasada ułatwia przyswojenie nowej wiedzy, opartej na doświadczeniu ucznia, już poznanych prawidłowościach, zjawiskach i faktach, oraz kształtuje pamięć długotrwałą.
- ✚ Prezentacja nauczanego materiału – przestrzegaj zasady, by zasób nowej wiedzy był dostosowany do specyfiki nauczania on-line; uwzględnij możliwości multimedialnego przekazu, mając na uwadze zwięzłość, sekwencyjność, uporządkowanie i atrakcyjność przekazywanych treści.
- ✚ Wspieranie uczących się – ta zasada pozwoli Ci skutecznie prowadzić samodzielnie pracującego ucznia dzięki zastosowaniu odpowiedniej liczby ilustracji, przykładów, antyprzykładów, studiów przypadku, reprezentacji graficznych, analogii, technik pamięciowych oraz dyskusji czy debat.
- ✚ Zachęcanie ucznia do aktywności – wiedza „w działaniu” jest łatwiej przyswajalna niż statyczne zapamiętywanie, jej urzeczywistnienie następuje m.in. poprzez dyskusje, prace grupowe, nauczanie przez problemy, studia przypadków.
- ✚ Dostarczanie informacji zwrotnej pozwalającej na samoocenę postępów w nauce – pamiętaj o wskazówkach, jakie nauczyciel daje uczącym się podczas rozwiązywania zadań.
- ✚ Ocena przebiegu procesu uczenia się – po każdym module zaprojektuj formy i narzędzia ewaluacji procesu uczenia się, czyli adekwatną do treści kursu formę sprawdzającą.
- ✚ Wspieranie procesu utrwalania i poszerzania zdobytej wiedzy i umiejętności – uczenie się on-line pozwala uczniowi wykorzystać wiedzę po zakończeniu kursu (zaliczeniu egzaminu czy

sprawdzianu) – poprzez dostarczenie kontekstu jej użycia, wskazanie powiązań z nabytą wcześniej wiedzą i określenie sposobów uzupełniania aktualnie prezentowanych treści.

- ✚ Należy ściśle przestrzegać prawa autorskiego, nie dokonywać plagiatów, sporządzać przypisy. Nie wolno przytaczać fragmentów cudzych prac bez podania źródła. Dotyczy to zarówno tekstu, jak i wszelkich ilustracji, filmów czy innych materiałów wykorzystanych w kursie.

Dekalog e-nauczyciela:

- ✚ być zawsze otwartym i elastycznym, przy jednoczesnym respektowaniu przyjętych zasad i reguł,
- ✚ motywować uczącego się,
- ✚ wyjaśniać i informować, co będzie treścią nauki,
- ✚ nawiązywać do wcześniejszej wiedzy,
- ✚ wspierać proces dostępu do wiedzy,
- ✚ zachęcać uczniów do aktywności własnej,
- ✚ zachęcać uczniów do pracy grupowej,
- ✚ dostarczać uczniom informacji pozwalającej na samoocenę postępów w nauce,
- ✚ wspierać proces utrwalania wiedzy.

Jak motywować i aktywizować ucznia?

- ✚ Należy dbać o przyjazną atmosferę podczas e-zajęć.
- ✚ Należy dbać o klarowność zasad pracy i komunikacji.
- ✚ Należy dbać o transparentność kryteriów oceniania oraz warunków zaliczenia.
- ✚ Należy dbać o budującą informację zwrotną dotyczącą oceny ucznia.
- ✚ Należy dbać o związek nauczanych treści i wykonywanych zadań z sytuacjami życiowymi i zainteresowaniami ucznia.
- ✚ Należy dbać o odpowiednie tempo nauki, dostosowane do potrzeb uczących się.
- ✚ Należy dbać o różnorodność metod pracy i stosowanych aktywności np.: elementy gry i zabawy.
- ✚ Należy dbać o satysfakcję z udziału w e-zajęciach.
- ✚ Należy na bieżąco reagować na sygnały płynące od uczniów, by nie doprowadzić do przeciężenia lub utraty zainteresowania kursem zdalnym.

Czym powinna cechować się rzetelna informacja zwrotna w kursie zdalnym:

- ✚ Powinna być przekazywana regularnie i terminowo.
- ✚ Powinna być przekazywana indywidualnie i poufnie – za pomocą komentarza umieszczonego w formularzu zadania lub za pośrednictwem poczty elektronicznej.
- ✚ Powinna rozpoczynać się od elementu „pozytywnego”, a dopiero w następnej kolejności wskazywać błędy i kierunki oraz sposoby ich naprawy.
- ✚ Powinna dotyczyć konkretnych działań, nigdy zaś cech osobowości ucznia.
- ✚ Powinna być opisowa, odwoływać się do konkretów.

- ✚ Powinna zawierać informację o poczynionych postępach ucznia.
- ✚ Powinna być wspierająca i budująca.
- ✚ Powinna dotyczyć tych elementów pracy, które są możliwe do poprawy.